

treba socijalnih ideologa, socijalnih katoličkih vođa. Već se nakon nekoliko godina rada na ovom institutu opaža lijep uspjeh u socijalnoj nanci među talijanskim katolicima, a još više u primjeni na javni život. Ako je katolička »pučka stranka« inala i ima utjecaja u javnosti, mora na tom nemalo zahvaliti raširenim i usvojenim načelima kršćanskog socijalnog programa, pa dakako pri tome nemalo i ovom papinskom institutu, koji sjajno svijetli i raspršuje tamu modernog poganstva.

Bilo je 10 sati jutrom, kad sam ostavio Bergamo, taj krasni grad; grad starih spomenika i najnovijih kršćanskih ustanova. Vraćao sam se natrag u Milano u »Collegio Leone XIII.«. Dugo sam se ogledavao za sretnim gradom, koji ima sve što bi morali imati i oni hrvatski gradovi, u kojima su katolici u većini. Pa kako je divna okolica! Sva je puna sela i gradova, kako ono opisuje Vergilije o Kreti (Eneida III. 104—6). Širokom se okolicom razlio Božji blagoslov, pa su mi i nehotice došli na pamet Nazorovi stihovi:

Sunčani kolut navrh neba sjao,
 Čarlijo vjetar, a ko more sinje
 Kraljev se usjev šumeć talasao (Kraljevo oranje)).

A.

Tijelo i duša.

O tome je problemu raspravljao A. Hoche (Freiburg) na 88. kongresu Društva njemačkih prirodoslovaca u Innsbrucku svršetkom 1924. Sada je taj govor objelodanjen u časopisu »Die Naturwissenschaften« (Berlin 21. XI. 1924.), pa ćemo se ukratko na nj osvrnuti.

Hoche veli ovo: »Za nas je neriješeno pitanje, koliko ima psihičnih pojava u živućim bićima koja su niža od čovjeka. Ne znamo ni to, da li je samo ondje duševni život gdje postoje stalni kemički spojevi. U filozofskom je smislu rad moždana samo uvjet, ne uzrok duhovnog života« (l. c. str. 964). »Nema dovoljno temelja ono nagadanje, koje kaže, da se iza stalnog broja godina ljudski organizam izmijeni u svim svojim dijelovima. O tome ne znamo ništa sigurna. Nije isključena mogućnost, da pojedini kemički dijelovi, kemičke skupine ostanu za cijelog života neizmjenjeni« (str. 967).

U navedenom se slažemo. Ne tako glede slijedećeg.

Što je svijet? Na to odgovara Hoche: »Pitanje, kako dugo postoji svijet i koji oblik ima, bilo je predmetom prepirki u najstarijim filozofijama i razne odgovore dadoše počevši od naivnog materijalizma do solipsizma. Uistinu pak ne sumnja nitko, da materijalni svijet zato postoji, jer si ga netko zamišlja. I najoštrije spoznajno kritičko pro-

matranje može samo da kaže: Ne znam niti ću znati, što je svijet u sebi. Ja o njemu mogu samo to znati, što djeluje na moja čutila i mogu ga shvatiti u sistematičnom obliku prema kategorijama, koje se nalaze u meni (prostor, vrijeme, kausalitet)«. Hoche očevidno pretpostavlja da je istinit Kantov sistem o kategorijama. On se kao i Kant stavlja na stanovište, koje ovaj zadnji nije nikada ni pokušao da dokaže, premda su ga protivnici na to upozorili. Isto tako ne stoji, da nećemo nikada znati, niti znamo, što je svijet u sebi. Mi možemo znati barem to, da je materija nesavršena i to stvorena (da nije od sebe) i koješta drugo. Naravno Hoche tvrdi protivno; on to tvrdi za volju krive Kantove pretpostavke, po kojoj načelo uzročnosti ne postoji u realnom svijetu. Kad bi ova pretpostavka bila istinita, dakako da ne bismo ništa mogli spoznati. No onda je opravdan skepticizam, jedino on može da važi.

Hoche ide dalje u svojim zabludama, kada veli: »Naivnom je mišljenju teško vjerovati, da svjetlost i zvuk ne postoje u vanjskom svijetu, nego da su to neki pokreti, koje u našoj svijesti izazivlju subjektivna stanja osjećaja svjetlosti i zvuka« (str. 965). Kako on to dokazuje? Evo ovako: »Ko bi kazao, da je to dugočasna igra, taj ne će moći riješiti ovo teško pitanje: Kako na organizam vezana svijest dolazi do toga te odnosi promjenu svojih čutilnih organa na nešto izvan sebe«. Ako je teško ovo zadnje riješiti, onda Hoche hoće da tumači nešto neshvatljivo pomoću druge nepoznanice.

Nama svijest nije nepoznanica, ali jest Hochu. Čujmo, kako on o tome sudi. On veli: »Sigurno ima kod niskih stepena razvitka vrsti svijesti, koje jedva osjećaju promjenu stanja tjelesne površine. Nema poteškoće da si lako predočimo razvijenu svijest, koja zapaža brojne promjene svoje periferije, a da odatle ne nastaje vanjski svijet; svijest dakle, koja registrira da su se u oku, uhu, na koži zbile promjene. To je bio silni događaj u kvantitetu i kvalitetu promjena, koje se zbivaju na zemlji, kada je nastala u živućem biću slika svijeta. Tada naime počeo, da svoje promjene odnose na vanjski svijet. Tada je počeo razvitak, koji je u neizmjeru dugim vremenima do toga doveo, da je narav iz vlastitog materijala stvorila ogledalo, organ kojim sebe shvaća« (str. 966). Odakle znade, da ima niskih vrsti svijesti? Što je svijest? Kako je ta nastala? Na sve to Hoche odgovara nejasno; dapače ni ne kaže što je svijest. Što on zove sviješću, to je spoznaja o osjetima, a psihološka je svijest moć, kojom naša čuvstva i operacije nutarnje shvaćamo kao prisutne i naše. Kako je nastala ova psihična svijest? Hoche toga ne kaže, nego samo primjećuje, da je to silni događaj bio, kad se pojavila. Dapače nadodaje, da su za to trebala silna vremena. Tu zaboravlja, da se danas općenito zabacilo ideju, e bi vrijeme učinilo, što nemože jedno biće da učini iz svoje moći ili jezgre. Stari su govorili: Nemo dat, quod non habet (nitko ne daje, čega sam nema). Kako je dakle mogla nastati svijest — ta silna promjena kvantiteta i kvaliteta — po sebi i iz besvijesne naravi? To nije moguće. To osjeća sigurno i sam Hoche, kada odmah nadodaje: »Tumač o tom

činu svijesti nema smisla. Moramo prihvatiti, da se je pojavila težnja stalne promjene periferije projicirati na nešto vanjsko skupa s višim svjesnim pojavama. Ta vanjski je svijet stvorio čutila, donekle ih izmamio iz mogućih struktura organizama. Organizirana tjelesa ne bi bila po sebi bez vanjskog poticaja izazvala čutila. I tako mora da je sve korak po korak u sve to finijem diferenciranju čutila nastala i prisiljenost projiciranja. To silenje k projiciranju, koje nam postade drugom naravi, daje nam nastavljeni ilusiju o realnom svijetu, ilusiju, kojoj se samo školovano mišljenje može oteći mukom«. Kako se eto vidi, za Hoche ne postoji vanjski svijet. No tu ga moramo požaliti, što zastupa nazor, koji je novija fenomenologija s uspjehom napustila. Duhovi se sada obraćaju objektu, pa time priznaju opet ono, što je vazda prilivačala kršćanska filosofija, naime da je vanjski svijet realan, i da istina nije u našem umu nego u izjednačenju uma i vanjskog predmeta. To je zdravi realizam Aristotelov. Tome se realizmu sada približuje fenomenalizam barem u tom, da istina nije samo nešto subjektivna.

Hoche je sebi dosljedan u onome, što tvrdi o »Ja«. On veli: »Strukturni elementi, koji se specifičnim načinom ističu u moždanima, normalno se mijenjaju od dječije dobe do smrti u broju. Mogu doduše uslijed bolesti propasti živčane celule, ali ne nastaju nove, kad se već jednom dovršio djetinski razvitak. Popriječno ima anglijskih celula u moždanima do 600 milijuna, pa ženidbeni par ima toliko koliko ima na zemlji stanovnika. Naravno moramo prihvatiti, da se iza duhovnih procesa jako i brzo mijenjaju sastavni dijelovi moždanskih celula. Naivno mišljenje, vjera, filosofija i etika računaju sa »Ja« kao sa stalnom veličinom. Što je u stvari? Ako igdje, to smo u istraživanju pojma »Ja« upućeni na samoopažanje i nigdje nijesmo više izloženi zabludama«. I odmah tvrdi ni više ni manje, nego ovo: »Ja« je ilusija. To je jasno, jer ne postoji realni kontinuitet tog »Ja«. Taj kontinuitet prekida, besvjestica, pijanstvo, epileptički napadaj i normalni san«. Dalje Hoche navodi: rascijepanost osobe, gdje sadržaj svijesti pripisujemo drugoj osobi. Ovo zadnje ne smije se navesti kao dokaz, da naš »Ja« nije vazda isti. Ta temeljno je pravilo logike, da abnormalno valja tumačiti pomoću normalnog, a ne obratno. Ovo zadnje čini Hoche. A da li besvjestica, pijanstvo, epilepsija i san prekidaju kontinuitet našeg Ja? Ne. Ta nije potreba da Ja vazda bude u djelovanju, u svijesti. Inače bismo morali kazati, da ne postoji ni fantazija ili koja duševna moć u onom času, kada ne djeluje. I materijalni život ne djeluje vazda jednako, pa zašto mora psihički vazda biti u aktivnosti, da bude uvijek isti i očuva svoj kontinuitet? I realnost nam pokazuje, da se mi čutimo i svjesni smo toga da smo vazda isti unatoč svim promjenama u moždanima. Hoche ipak tvrdi, da ne postoji taj kontinuitet; ali on to veli za volju svog sistema o ilusiji. Kad bi čovjek uistinu bio samo konglomerat kemičkih i fizičkih procesa, onda bi diskontinuitet bio silno veći (ako treba kazati i bez te pretpostavke, da neki postoji) i bio bi svakome jasan. Kršćanska filosofija veli, da

je naša duša supstancija različita od tijela i ako s tijelom sačinjava jednu narav i jedan individuum (unio substantialis). Duša u nama daje tijelu vegetativni i sensitivni život; a uz to ima i svoj duhovni život. I ovaj zadnji ne treba da djeluje neprestano; jedino vegetativni mora vazda djelovati, jer bi inače nastupila smrt. To je razlog, da kršćanska filosofija nema poteškoće u tumačenju činjenice: kako ni san ni epilepsija ni pijanstvo ni išta drugo ne prekida kontinuitet našeg Ja. Ilusioniste moraju — kako to čini i Hoche — čak nijekati ili izvrćati činjenice za volju svoj sistema.

Na ovo smo se Hochovo pisanje osvrnuli, jer bi se moglo kome pričiniti, kao da je vas innsbruški kongres prihvatio ili se poistovjetovao s njegovim izvodima. Ne, nije tako. Dapače za vrijeme samog kongresa bilo je negodovanja i to sa strane samih kongresista. I biskup je javno ustao protiv ovog neznanstvenog nastupa. To nije prava i nepristrana znanost, nego hipoteza ili bolje — nešto kao hipoteza.

s.

Altruizam u prirodi.

Brine li se jedan kamenj za drugi? Ima li obzira prema njemu?
Ludo pitanje!

Što se obazire lavina, kad se valja put doline? Brine li se more za smrt i uništenje, kad ga oluja uznemiri?

Ne! odgovaraju elementi. I taj »Ne« odjekuje bistro i tvrdo kao čelik i istina.

Ne! odgovara munja. Ne! škriplju lava i pepeo, i uništavaju polja i nasade. Ne! viču muklo tuča i potres, rušeće se pećine i užarene željezne žice.

Naravno! Ta to nijesu individualiteti, nijesu bića, koja imaju pravo na samoodređenje i slobodu!

A jesu li takovi i sastavni dijelovi — molekule i elektroni — koji se pomažu i udružuju se s puno obzira za zajednički rad?

O! Oni se turaju i guraju te odbijaju i natrag turaju — akcija i reakcija, prijenos gibanja, tromost i otpor — to je sva etika elemenata.

Da li se obazire jedna biljka na drugu?

Da — kada »borba za opstanak« ne bi protivno dokazala!

Stani! — Ne budimo nepravedni i neznanstveni. Ta to nije borba. Već smo odavna na to privikli, da u Darwinovoj »struggle for life« vidimo pjesničku sliku, projekciju našeg čovječjeg Ja. Širištara (encijan) i bukva, Liane (koja stabla guši) i uništavajući bacil hoće da živu na svoj način: ne poznaju takmaca; niti obzira; jednako su slijepi za prijateljstvo i neprijateljstvo, ljubav i mržnju. Samo hoće da živu i to što jače.